

Art sacrat dal temp medieval al baroc

Istorgia da l'art figurativ en il Grischun, part 1

L'art figurativ è ina furma d'art ch'apellescha en emprima lingia al senn visual e che producescha ovas d'art oravant tut materialmain. El sa distingua dals arts representatiu (teater, saut, film) sco era da la litteratura e da la musica. A l'art figurativ appartegnan tradiziunalmain ovas da la pictura, scultura e grafica. Dapi il 20avel tschientaner existan però passadis fluctuants tranter las furmas d'art, da maniera che l'art figurativ n'è betg da delimitar en moda univoca dad auters arts (fotografia, performances, installaziuns).

Art figurativ dal temp medieval tempriv ed autmedieval

Fin il 1300 sa limiteschan las perditas da la lavour artistica en il Grischun al champ religius, era sche singuls fastizs da picturas muralas profanas dateschan dals onns 800 (Schiedberg). Dal temp tranter il 6avel ed il 8avel tschientaner existan fragmets d'ornaments da baselgias (picturas da paraid, mosaics da palantschieu, sculturas). Ils emprims ciclus da frescos, mantegnids en surfatschas coerentes, derivan dals onns 800 ed inizieschan cun quels en la claustra da Müstair. Pli numerosas e variadas èn las ovas appartegnentas ad ina stresa pli veglia da picturas muralas dal temp autmedieval che tradescan influenzas da la regiu dal Lai da Constanza (oravant tut Reichenau) e da la Lombardia (picturas muralas pli novas a Müstair, tavlas da maletgs al palantschieu sura da la baselgia da Ziràn, l'uschenumnada statua da Carl il Grond a Müstair, sculturas en la catedrala da Cuira, pictura sin vaider a Pleif/Vella). Objects cultics movibels (da gronda valur artistica) èn sa mantegnids en singuls exemplars; da l'art sepulcrual dal temp autmedieval existan percuter mo anc restanzas.

Werner Meyer

Art figurativ dal 14avel fin il 18avel tschientaner

Era per l'art e la pictura eran ils contacts cun ils circuls culturals al nord ed al sud da las Alps impurtants per il Stadi da las Trais Lias. Tut tenor il lieu da las innovaziuns e la constellaziun politica ed economica èn las influenzas sa manifestadas a moda diversa. Pervia da la situaziun periferica en las Alps èn las midadas epochas s'effectuadas per il solit cun retard. Ma gis a quest fatg ha la cuintra alpina era d'engraziar la gronda quantitat da bains culturals istorics. Dal 14avel tschientaner èn mantegnidas numerusas picturas muralas, tranter quellas frescos en stil da Giotto (1266–1337) e 16 ovras dal lavuratori dal Maister da Vuorz, in representant dal circul cultural da la Germania dal Sid. Era las statuas d'ina eleganza curtaisa, realisadas da quel temp, mussan vers la regiu dal Lai da Constanza. Parallel a quest'activitat intensiva en la construzion d'edifizis sacrals dal 1450 fin a la refurmaziun veginan incumbensas picturs e scrinaris en las ufficinas da la Germania dal Sid da crear altars cun alas da la gotica tardiva, per exempl Ivo Strigel e Jakob Russ. Quests altars aveyan la funcziun d'enramar la celebraziun da la messa cun in scenari che concretisava ed illustrava il divin misterius. Las tipicas

Fresco en la baselgia claustral da Müstair (enturn 800).

furmadas renaschimentalas, appligadas en la pictura murala già a partir dal 15avel tschientaner tardiv, han marcà en maniera profunda oravant tut la decoraziun interna d'edifizis profans (Hans Ardüser). Numerus objects d'art, datads fin lunsch viaden il 17avel tschientaner, cuntegnant anc elements stilisticis da la gotica tardiva.

Sin il champ da la scultura en lain dominava percuter ina tradiziun alpina da derivanza vallesana, tigrada a la scola da Johann Ritz. En la pictura prevaleva

gruppa da frescos unica al nord da las Alps, dals quals èn sa mantegnids en il Grischun 15 picturas sacrals – tranter auter a Vuorz (ca. 1330) e S. Gieri/Razén (ca. 1350), Cuira (baptisteri da la catedrala, ca. 1330), S. Martin, Glion, Pittasch, Lon, S. Martin/Ziràn (s. Cristoffel), Casti, Dusch/Pasqual (chaplutta), Clugén, Lüen, S. Paul/Razén (segund quart dal 14avel tschientaner), Claustra, Curvalda (claustra) – sco era scenas davart epopeas d'eroxs medievals (chastè da Brandis a Maiavilla, emprim terz dal

las inscripcions da Strigel e da ses frar Hans. Ulteriuras ovas munidas cun la signatura da Strigel dateschan dal temp suenter il 1486. I sa tracta d'altars destinats per baselgias e chapluttas en Surselva, numnadama in Cuort/Sursaissa, a Siat, Breil e Mustér Vitg, en la claustra da Mustér, en la Lumnezia (Degen, Vrin), en Bergiaglia (Nossa Dunnà sin la Porta), a Gronio ed a Santa Maria en Calanca. Ina ventgina da questi altars èn mantegnids. Quai è ina tradiziun inusitadama in ritga, tant pli ch'i n'existan betg ulteriuras ovas cun signatura ch'en sa mantegnidas. Ils altars producids per il Grischun èn probablamain veginas realisads en lur cumposiziun artistica (pictura, plastica) d'ina ufficina sut la direcciu generala da Strigel. Ins po distinguir traiss fasas en la creaziun da quels altars: en in' emprima fasa situada tranter il 1486 ed il 1493 èn

Pictura murala dal Maister da Vuorz (baselgia reformada da Vuorz, ca. 1330).

l'influenza dal sid cun ovas da maisters lumbards e tessinais (Gian Pietro Ligari, 1686–1752, domicilià a Sunder).

Marc Antoni Nay

14avel tschientaner). Las picturas èn per part veginadas surmalegiadas u cuvridas, suenter l'introduziun da la cretta refurmada, cun chaltschina e restauradas en il 20avel tschientaner, tranter auter quellas a Vuorz e Lüen.

Marc Antoni Nay

Ivo Strigel

* 1430/31 a Memmingen (Baviera), † 17 d'avust 1516 a Memmingen, da Memmingen. Figl da Hans Strigel il vegl, pictur. Attestà per l'emprima giada sco pictur il 1463. Strigel sa designava pli tard sco sculptur, veginava però pusplè numnà pictur vers la fin da sia vita. En ils onns 1473–78 èl stà commember dal cussel municipal da Memmingen (delegà da la mastergnanza). Sco emprima ova cumprovada vala l'altar da Montfort-Werdenberg (1465, oz exposit en la galarie statala a Stuttgart), en il qual cumparan

Part dal palantchieu sura da la baselgia da Ziràn (ca. 1114).

toph Scheller da model per la lavour da l'ufficina. L'ovra da Strigel è caracterizada d'ina dinamica da l'atgna contribuziun artistica ad ina gestiun da l'ufficina organizada ed orientada a l'export.

Thomas Freivogel

Jakob Russ

Attestà per l'emprima giada il 1482 a Ravensburg (Svevia Superiora), la davosa giada il 1506 danovama in Ravensburg. Il sculptur d'objects da crap e da lain è vegni furmà en il circul da Hans Multscher ad Ulm u da Simon Haider a Constanza. Da si' ova fan part il monument sepulcrual per l'uestg da Cuira Ortlib von Brandis (1485), l'altar aut da la catedrala da Cuira, in dals pli ritgs retabels entagliads da la Sviza (1486–91/92), la vart davos dal qual, realisada en ina moda plastica singulara, era reservada al clerus superior, sco era l'ornamentaziun da la sala da la chasa municipal da Überlingen (1491–94). Plinavant veginan attribuidas a Russ ovas a Turitg e Stuttgart. Malgrà segiurns a Cuira ed Überlingen (al Lai da Constanza), èl restà burgais da Ravensburg. Russ è stà in dals entagliads da maletgs ils pli impurtants actius en Sviza.

Uta Bergmann

Altar grond da la baselgia da Pleif/Vella (Johann Ritz, 1726).

Ivo Strigel: figura d'altar da l'ante-riura baselgia da chapitel a San Vittore (1505).

Lexicon Istoric Retic

Il LIR cumpiglia bundant 3100 artitgels (geografics, tematics, artitgels da famiglias e biografias) davart l'istorgia grischuna/retica e la Rumantschia. Editura: Fundaziun Lexicon Istoric Svizzer; versiun online: www.e-lir.ch; versiun stampada: www.casanova.ch u en mintga libraria.